

Ms 171

Österreichisches Kultur Institut
Österreichische Botschaft
Budapest
Benczur utca 16.
1068

D. Kerner:
L. halála
Bayreuth-ban

1979

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Herrn
Prof. Forrai Miklós

Budapest
Budenz út 18
1021

Dieter Kerner:

Liszt halála Bayreuthban

/Megjelent a "Das Orchester, Zeitschrift für Orchesterkultur und Rundfunk-Chorwesen" c. folyóirat 1979/10. számában/ (küldte: Zolt János)

Párisból, ahol a "Szent Erzsébet legendája" c. oratóriuma egy 7000 fős hallgatóság előtt került előadásra, Liszt lázas betegesen érkezett meg Weimarba. "Hogyan mandjam el megdöbbenésemet, amikor a mestert viszontláttam!" írja August Stradal emlékirataiban, aki August Göllerich-vel együtt ment ki érte a vasútállomásra. "Valósággal le kellett emelnünk a vasúti kocsiból, oly gyenge volt. És most következik a legszomorúbb: Liszt majdnem teljesen megvakult; a hályog óriásit haladt előre, csak egy operáció tudna még esetleg valamit segíteni. Lábai térdig megdagadtak."

A weimari Hofgärtnerlei-ből, ottani lakhelyéről, budapesti tanítványával, Lina Schmalhausennal 1886. V.18-i dátummal a következőket közlta:

ZENEAKADEMIA
LISZT MŰZEUM

"Tegnap este érkeztem meg ide, néhány napig még az ágyat kell őriznem. Csak nehezen tudok néhány szót leírni...." És kevés-sel később: "Szemgyengeségem rosszabbodik. Olvasni már nem tudok és felesleges kottáimat is csak megerőltetéssel tudom leírni, amelyekből azonban egy meglehetősen mennyiséget halálom előtt még be szeretnék fejezni. Irjon nagy betűkkel és erős piros tintával. Ha lehetséges, jöjjön el néhány hétre Bayreuthba... Több mint félig vakon írja Önnek e sorokat F.L."

Az utolsó szavak Cosima Wagnernek, apjánál tett látogatására vonatkoznak. Ő kérte apját, hogy az ünnepi játékokon részt vegyen, melyek férje, Richard Wagner halálával pénzügyi válságba kerültek. Liszt jelentése Bayreuthban új fényt jelentett az ünnepi játékoknak, és mivel Liszt évtizedek óta megszokta az ünnepi játékokon való reprezentálását, megígérte leányának az évi "Trisztán" és "Parsifal" előadásokon való megjelenését, annál is inkább, mivel úgy vélte, hogy ezzel tartozik elhunyt

barátjának. Előbb azonban konzultált egy orvossal Halleban, aki vízkórságot és szürke hályogot konstataált és egy kissin-
geni fürdőkúrát ajánlott Lisztnek.

Azóta, hogy öt évvel ezelőtt, 1881. július 2-án weimari laká-
sának lépcsőjéről lezuhant, a mester láthatóan megöregedett.
Akkor egész testén zúzódásokat szenvedett, hosszan betegeske-
dett és unokájával, Daniela v. Bülow-val Rómába utazott, ahol
hetvenedik születésnapját ünnepélyesen megülték. Az orvosi
jelentések arra utalnak, hogy balesetének oka egy enyhe szél-
ütés volt: ugyanis átmeneti beszédzavar és bénulási jelensé-
gek mutatkoztak a jobb testfélben és lábai is megdagadtak.

Hans Bülow karmester - Comima első férje - aggódva írja:

"Magatehetetlensége és testi /valamint sajnos szellemi/ gyen-
gesége napról napra annyira fokozódik, hogy egy igazi katasztró-
fa is bekövetkezhetne nála, ha magára lenne utalva." Igen fá-
radt volt, gyakran eladudt munkája fölött, állandóan fázott
és igen passzívnak látszott.

A mester azonban ~~igencsak~~ ^{igencsak} érdektelenül viseltetett egészségi
állapotát illetően ~~de arra a kérdésre~~ ^{arra a kérdésre}, hogy érzi magát, mindig
azt felelte: "Jól vagyok! ^{LISZT MÚZEUM} Nem foglalkozom Liszt Ferencel."
Balesete óta azonban nehezkesebb lett és lényében is változás
állt be, gyarapodott súlyban és naponta majd egy liter konyá-
kot vett magához. Azonban "még aggastyán korában is kolosszá-
lis zongoratechnikával rendelkezett", írja tanítványa, August
Sradal.

Az agg Ahasvérus még részt vett 1886. júliusában Bayreuthban
unokája, Daniela esküvőjén. Utána meglátogatta honfitársát,
Munkácsy Mihályt, Luxemburg közelében lévő colpachi kastélyá-
ban, aki Lisztről egy olajfestményt készített. Utoljára
nyilvánosan július 19-én játszott a luxemburgi zenei társa-
ság hangversenyén, amelyen az első "Szerelmi álmot", a
"6. Soirée de Vienne"-t és egy Chopin-féle lengyel dalt adott
elő - végső tisztelgésként az előtt a mester előtt, akivel
szemben egy életen keresztül lekötelve érezte magát.

Ujból fellépett egy bronchitis, amelyet fertőzés és szívelégtelenség idézett elő, mert július 13-án így ír Lina Schmalhausennek: "Nyomorult szemeim felmondják a szolgálatot és egy nyomorúságos, erős köhögés több mint nyolc napja szegődött undok társamul." És 20-án követi a távirati közlés: "Holnap szerdán délután Bayreuthba érkezik, ahol késéggel várja Önt Liszt."

Július 21-én "totálisan maródi" állapotban megérkezik Liszt, lázasan és szünet nélkül köhögve. Azonnal régi szálláshelyére kísérték Frostrat von Fröhlig asszonynál, ahol két kertre néző szobája volt egy előtérrel Miska inasa számára. Nyomban ágyba feküdt, este azonban felkelt, amikor Eva unokája és Siegfried Wagner érte jöttek, hogy a közeli Wahnfried villában tartandó estélyre magukkal vigyék. A fogadást aránylag jól bírta, másnap azonban fizikailag képtelen volt arra, hogy a korai misére elmenjen. Cosima röviddel hat óra után átjött, hogy vele a Wahnfried villából áthozatott reggelit elköltse. Július 22-e fájdalmas köhögési rohamok között telik el, igen gyöngének látszott és több ízben elszundított azalatt, míg August Göllerich felolvastatta neki a Danté után Liszt whistet játszott, kezei azonban annyira reszkettek, hogy a lapokat nem tudta egymástól megkülönböztetni, és végül elaludt.

Július 23-án, pénteken sem javult Liszt állapota. Ennek ellenére több látogatót és tanítványt fogadott és négy órakor részt vett a "Parsifal" első előadásán, kínzó köhögése és láza ellenére. Nehezebbre esett az ülés, előadás közben újra és újra elbóbiskolt, de végig kitartott, mivel a "Parsifal"-ban az "évszázad csodáját" látta. A rákövetkező napot hasonlóan rossz közérzet mellett lakásán töltötte, ahol két tanítvány kereste fel, akik megdöbbenéssel nyilatkoztak állapotára vonatkozóan. Este újból elvonszolta magát egy ünnepestélyes fogadtatásra a Wahnfriedba, "állandóan a semmibe nyúlt, mintha támaszt keresne; egyik pezsgőspoharat a másik után ürítette."

Július 25-én, vasárnap fel sem tudott kelni. Göllerich-nél felolvastatott magának Dante "Isteni színjátékából", de közben

el-elszundított. Utána Hans Paul v. Wolzogen írásából, a "Tristan és Parsifal"-ból kívánt hallani. Azután mélyen elaludt, azonban idejekorán felébredt, hogy a "Tristan" előadáson jelen lehessen, melyet ezúttal először állítottak be a bayreuthi műsortervbe. Mivel magas láza volt, több tanítványa is könyörögve kérte, maradna inkább otthon, de ő ezt válaszolta: "Cosima így kívánja: én megígértem, hogy megjelenek és el is megyek", mire az inas segédletével felöltözött.

A Festspielhaus-ban mindenki figyelme az agg mesterre irányult, akinak Bayreuth keletkezése részben köszönhető volt. Ott állt tehát, egy még mindig egyenestartású, impozáns jelenség, papi öltözékben, ezüstös haja messzire világított. A felvonások végén Liszt mindenkor a legélénkebben kezdett tapsolni, ily módon animálva a közönséget. De amikor aztán elsötétedett a nézőtér, és a harmadik felvonás zenekari előjátéka felcsendült, a páholy mélyébe húzódott, a halál csírájával - nem mint Tristan, a sebében - hanem a saját mellkasában, zsebkendőjét ajkára tapasztva szünet nélkül köhögött. Az előadás után zárt, lefüggönyözött hintóban vitték szállására.

Másnap sokkal rosszabbul érezte magát Liszt. A bayreuthi orvos, Dr. Landgraf, ki a Wagner családot már hosszabb ideje kezelte, köhögés elleni cseppeket, valamint morfiumot és szigorú alkoholtilalmat írt elő, ami a betegségnek ebben a stádiumában, az elővonással járó fenyegető jelenségek miatt különösen helytelen volt. Az étel sem ízlett a betegnek, ásványvízen kívül alig vett magához valamit. "Nem hiszem, hogy innen még egyszer felkelhetek", mondta Liszt; Lina Schmalhausennek, aki este belopakodott hozzá, mivel Cosima nem jó szemmel nézte, "semmi bizalmam nincs a doktorban és a sok orvosságban. Mindig úgy találja, hogy jobban vagyok, amellet nap mint nap gyengébbnek érzem magam."

Amikor kedden, július 27-én újból eljött hozzá, Liszt halálosan szomorúnak látszott és így nyilatkozott: "Semmi javulás."

Panaszkodott, hogy az éjszaka borzasztó hosszúnak tűnt, mivel nem volt mellette senki, aludni pedig nem tudott. Nyolc óra körül megjelent Cosima, aki szigorúan megparancsolta, hogy senkit ne engedjenek be hozzá - kizárólag leányai képeztek kivételt e tilalom alól -, Erlangenből Dr. Fleischerért küldött,

mivel nyilvánvalóan csak most ébredt tudatára apja betegségének súlyosságára. Liszt rövid időre felkelt, de igen gyengének érezte magát és nemsokára újból visszafeküdt. Megint egész éjjel egyedül volt, mivel a Wahnfried villában nagy estélyt rendeztek és így senkinek sem volt ideje számára.

Július 28-án, szerdán Dr. Fleischer súlyos tüdőgyulladást konstatált és a legteljesebb nyugalmat rendelte el. Cosima ettől kezdve apja előszobájában aludt, napközben a Liszt-tanítvány, Bernhard Stavenhagen posztolt ugyanitt, nőnemű tisztelőit kérlelhetetlenül elküldték. Mivel Cosimának napközben az ünnepi játékok vezetésével és reprezentációs kötelezettségeinek ellátásával kellett foglalkoznia a Wahnfriedben, Liszt általában szomorú gondolatok közepette vagy lázas fantáziálásban töltötte a napot. A beteg már senkivel sem találkozhatott azok közül, akiket mindig szívesen látott maga körül és hívott volna betegágyához és akik számára meghittebbek voltak, mint legközelebbi hozzátartozói.

Július 30-át, egy pénteki napot Liszt majdnem állandó deliriumban töltötte. Sokszor ~~szólt~~ márzen ~~szólt~~ ~~szólt~~ sem ismerte meg. Igen lesoványodott és lélegzete gyakran hörgésbe fulladt és hideglelés is kínozta. Hirtelen magához tért és halkán megkérdezte: "Hány óra van?" "Kilenc óra, kegyelmes uram", válaszolta Miska inas. "Ma nagyon nagyon rosszul érzem magam: ma csütörtök van?" Miska meggondolatlanul ezt válaszolta: "Nem, péntek." Liszt visszaroskadott a párnáira és szomorúan mondta: "Ó, péntek!" Nagyon babonás volt, pénteken sohasem kezdett bele valami új munkába, mindig azt hangoztatta, hogy a péntek szerencsétlen nap. Már 1886 kezdetén ezt mondta: "Ez az év a halálom éve, péntekkel kezdődik és születésnapom is péntekre esik." Emellett Liszt nem félt a haláltól, hiszen a halálban látta az eredendő bűntől való megtisztulás egyetlen módját és meghalni egyszerűbbnek tűnt számára, mint élni.

Késő délutántól a beteg felügyeletét teljesen áthárították Miska inasra. Éjfél körül Dr. Landgraf érkezett meg a Festspielhügel-ről, akit Cosima kísért el, hogy megnézze a pácienset. Mivel a beteg, bár nyugtalanul és nehezen lélegezve, de aludt, és az orvos nem tartott további rosszabbodástól, az éjjeli

örködést továbbra is Miskára bízták. Éjjel kettőkör azonban mint egy tébolyult, kiugrott az ágyból, tombolt és ezt kiáltotta: "Levegőt, levegőt!", úgy, hogy az egész körányéken hallani lehetett, "mintha egy bika bömbölt volna". Nyilván utoljára még egy infarktust kapott, mert minduntalan a szívéhez kapott. A mesternek óriási ereje volt: Miskát, aki vissza akarta fektetni az ágyba, erősen ellökte magától. Amikor az orvos végre egy háromnegyed óra múlva megérkezett, Liszt ferdén feküdt a pamlagon, fehéren, akár egy halott. Az orvos eleinte azt is hitte, hogy már nem él. Csak hosszabb dörzsölgetés után tért némi élet belé, eszméletét azonban már nem nyerte vissza többé.

Július 31-én délelőtt Dr. Fleischert még egyszer áthívták telefonon Erlangenből. Ezúttal a legnehezebb borokat rendelte el és pezsgőt csepegtetett belé, amiért Liszt előzőleg hiába könyörgött. Az orvos kijelentette, hogy a krízis bekövetkezett. Cosima ettől kezdve állandóan Liszt mellett tartózkodott. Fent, a lakásban barátok és tanítványok gyűltek össze, közöttük Stradal és amikor össétámadt, lementek a kertbe, ahonnan a lefüggönyözött ablakokon keresztül láthatták Wagnerné és a két orvos árnyékát. Dr. Fleischert az ágy mellett állt és állandóan a beteg pulzusát tapogatta, mellette állt Dr. Landgraf. Bár Liszt lelkes volt, nem részesült az utolsó kenet szentségében. Éjjel 1/2 11 óráig Liszt hangosan nyögött. Egyszer még érthetően azt mondta: "Tristan!" - ez volt másoron aznap a Festspielhaus-ban. Ezután elcsendesedett, de szapora lélegzetvétele még hallható volt. A két orvos ezüst gyertyatartókkal kezükben az ágy fölé hajoltak és aggódva figyelték a gyengülő légzést. A haldokló még két injekciót kapott, valószínűleg kámfort. Ebbe egész teste beleremegett. Háromszor emelkedett és süllyedt a felsőteste, ezután lehanyatlott a keze a pamlagon. Vasárnapra, augusztus elsejére virradóan, éjjél körül megjelent Miska könnyes szemmel, hogy a szeretett Mester kiszenvedett. Az orvosok utoljára hajoltak fölé és halkán néhány szót váltottak Cosima asszonnyal, utána elhagyták a szobát.

Cosima letérdelt halott atyja ágya mellett.

Bayreuth városi temetőjében egy kis mauzeleumban talált a nyughatatlan világpolgár végső otthonra, aki halálában is, életében is örökké hontalan volt.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

